

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БАЗЕЛЬ ІІІ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Хома І.Б., Граціян О.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню основних положень системи Базель ІІІ. Розглянуто перспективи їх функціонування в українському банківському секторі. При цьому виявлено основні труднощі запровадження Базель ІІІ в поточному періоді. Охарактеризовано необхідність якісно нового підходу до ведення банківської діяльності, який покликаний забезпечити підвищений контроль над управлінням ризиками. Досліджено показники діяльності системних банків України.

Ключові слова: Базель ІІІ, банківська система України, вимоги до формування банківського капіталу, норми ліквідності, системний ризик.

Постановка проблеми. Функціонування банківської системи в економіці будь-якої країни відіграє важливу роль, оскільки від неї залежить фінансова безпека та економічне зростання держави. Здавалось би, що банківська система України зараз знаходиться на стадії відновлення після фінансової кризи 2007-2009 років, але перед нею знову постає черговий виклик. У зв'язку з підписанням Україною угоди про асоціацію з Європейським Союзом вітчизняному банківському сектору необхідно буде відповідати вимогам та стандартам системи Базель ІІІ. Це якісно новий підхід до банківської діяльності, який покликаний забезпечити підвищений контроль над управлінням ризиками, які можуть виникнути у процесі ведення банківської справи. Європейський Центральний Банк запланував повноцінне функціонування системи Базель ІІІ в країнах ЄС з 2019 року. Тому зараз є актуальним питання: чи зможе Україна відповідати цим стандартам та що потрібно змінити в плані управління ризиками в довгостроковій перспективі. Для цього більш детально розглянемо основні положення Базель ІІІ та проаналізуємо перспективи їх впровадження в українському банківському секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування Базель ІІІ у вітчизняній банківській системі були розглянуті у полі зору українських вчених, зокрема таких, як Матлага Л. О., Демків М. І., Шпачук В. В., Мамедов С. А., Грищенко О. А та багатьох інших.

Наприклад, Матлага Л. О. вважає, що попри неспроможність банківських установ витримати нові стандарти щодо формування капіталу і низку потрясінь, які очікуватимуть банківську систему, впровадження Базель ІІІ є вкрай необхідним аспектом стабілізації вітчизняного ринку та євроінтеграції України [1, с. 77]. Аналогічної думки дотримується і Мамедов С. А., який зазначає, що впровадження цієї системи стане головним механізмом закріплення стійкості банківського сектору України [2]. Натомість Демків М. І. висловив думку, що перехід на нові стандарти у веденні банківської діяльності змусять зарубіжні банки згорнути свою присутність в Україні [3].

Як бачимо, вище перелічені науковці неоднозначно оцінюють вплив системи Базель ІІІ на банківський сектор України, а тому питання щодо її впровадження залишається і досі відкритим, що потребує подальшого систематизованого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досі залишається невирішеним ряд питань, які стосуються впровадження Базель ІІІ в українську банківську систему. Зокрема, слід відмітити наступні проблеми:

- неможливість залучення довгострокових фінансових ресурсів від інвесторів для поповнення

банківського капіталу в умовах кризової економічної ситуації в Україні;

- скорочення кредитного портфеля банків і, як наслідок, зниження рентабельності діяльності фінансових установ;

- нездатність банківської системи при нестійкій економіці витримати нормативи Базель ІІІ;

- відсутність ефективного державного механізму контролю системних банків.

Мета статті. Головна мета даного дослідження – встановити всі переваги та недоліки системи банківського нагляду Базель ІІІ, а також перспективи її впровадження в банківську систему України.

Виклад основного матеріалу. Щоб зрозуміти, який вплив Базель ІІІ чинитиме на українську банківську систему, розглянемо більш детально сутність цього документу. Він був затверджений в грудні 2010 року як наслідок неспроможності системи Базель ІІ забезпечити стабільне функціонування банківських установ в умовах світової фінансової кризи 2007-2009 років. Якщо порівнювати обидві системи банківського нагляду, то впевнено можна стверджувати, що положення Базель ІІІ є значно жорсткішими. До вдосконалених вимог щодо формування банківського капіталу і нормативів ліквідності додається й інше положення – механізм протидії системним ризикам. Основна мета впровадження даного механізму – забезпечити в довгостроковій перспективі стабільного фінансового стану банку, а також здійснити повномасштабне охоплення ризиків.

Розглянемо детальніше компоненти системи банківського нагляду Базель ІІІ. Розпочнемо з аналізу вимог до формування банківського капіталу, оскільки на дотриманні мінімальних вимог достатності капіталу банківських установ традиційно базується система пруденційного нагляду. За системою Базель ІІІ вимоги до формування капіталу встановлюються у відсотках до активів, зважених на ризики (рис. 1).

Розмір базового капіталу збільшиться з 2% до 4,5%, а також банки будуть змушені формувати буферний капітал, який має забезпечити його достатність на певному рівні з метою покриття збитків банку під час системного спаду економіки. Також нововведенням є запровадження антициклічного резерву, що має забезпечити зниження кредитної активності банків в періоди економічного піднесення і стимулювати під час спаду. Вже до 2019 року загальний капітал банку повинен становити 10,5%. Такі зміни значно вплинуть на якість банківського капіталу і, найголовніше, на здатність покривати збитки навіть під час ліквідації фінансової установи.

Що ж стосується України, то варто зазначити, що для банків з національним капіталом тут досі діє

система Базель I, яка була прийнята ще у 1992 році, а для банків з іноземним капіталом – Базель II, оскільки більшість з них мають акціонерів в країнах-учасниках Базельського комітету. Діяльність останніх за попередні роки показала невтішні результати, бо вони спеціалізувалися на обслуговуванні тих секторів економіки України, які найбільше постраждали від кризи. Якщо врахувати труднощі у діяльності банків з іноземним капіталом, то перехід українських банків на Базель III може спричинити значну кризу в банківській системі загалом [1, с. 75-76]. Адже нормативи капіталізації є досить високими, багатьом вітчизняним банкам, які не зможуть досягнути вищевказаних нормативів формування капіталу, доведеться покинути ринок. Розглянемо динаміку величини статутного та регулятивного капіталів, а також активів банківської системи протягом 2008-2014 років (рис. 2).

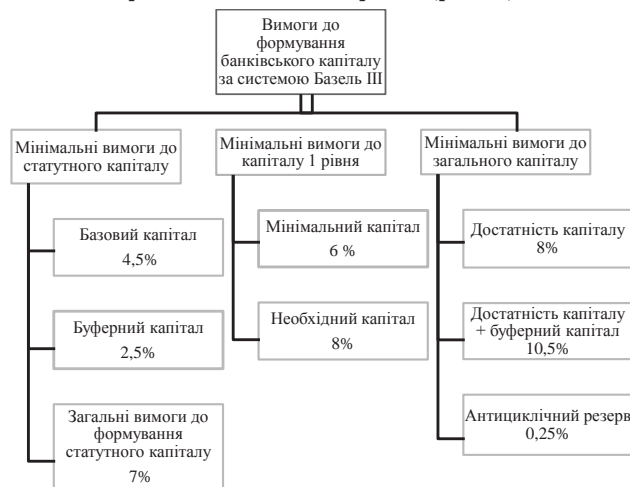

Рис. 1. Вимоги до формування банківського капіталу за системою банківського нагляду Базель III

Джерело: [4]

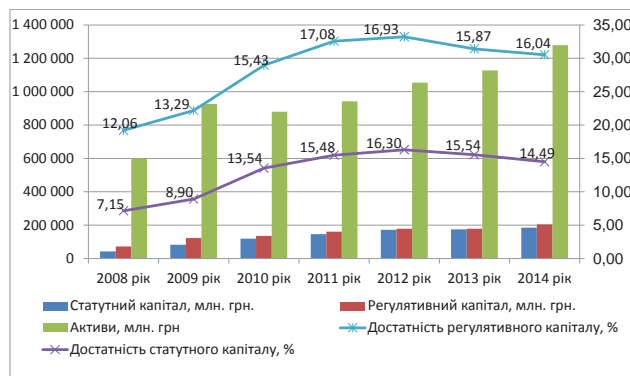

Рис. 2. Динаміка величини статутного капіталу, регулятивного капіталу та активів банківської системи України протягом 2008-2014 років

Джерело: [5]

Отже, відповідно до рис. 2 бачимо, що різниця між величинами статутного та регулятивного капіталу має тенденцію до зменшення. Оскільки згідно з економічним нормативом діяльності банків Н2 (достатності регулятивного капіталу), який встановлений на рівні не менше 10%, можемо зробити висновок, що рівень достатності регулятивного капіталу українських банків знаходиться на вищому рівні, ніж необхідний за системою Базель III. Аналогічну ситуацію спостерігаємо і при розгляді достатності статутного капіталу. Проте, згідно постанови Правління Національного банку України

від 06.08.2014 № 464 «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» вказано, що мінімальний статутний капітал банку повинен становити 500 млн. грн., тобто банкам потрібно поповнити свої власні фінансові ресурси на 76%. На це НБУ дає 10 років, але в період нестабільної політичної та економічної ситуації в Україні такі значні кошти мобілізувати практично нереально. На нашу думку, щоб в теперішніх умовах залучити довгострокові фінансові ресурси від потенційних інвесторів, найбільш раціональним буде здійснення комплексу мотиваційних заходів, які базуватимуться на зменшенні податкового навантаження для банківських установ і запровадженні державної системи страхування інвестицій.

Здійснимо дослідження чинних українських нормативів ліквідності і нормативів, пропонуємих за положеннями Базель III (табл. 1).

Таблиця 1
Нормативи ліквідності Базель III і банківської системи України

Базель III		
Назва коефіцієнта	Методика розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	Відношення ліквідних активів до чистого грошового відтоку	100%
Коефіцієнт довгострокової ліквідності (чистого стабільного фінансування)	Відношення наявних стабільних джерел фінансування до необхідного обсягу стабільного фінансування	> 100%
Україна		
Назва коефіцієнта	Методика розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Відношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками	≥ 20%
Коефіцієнт поточної ліквідності	Відношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання	≥ 40%
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	≥ 60%

Джерело: [4; 6]

Нормативи ліквідності, рекомендовані за Базель III, вимагатимуть від банку ретельного контролю за ризиком ліквідності. Коефіцієнт короткострокової ліквідності зобов'язуватиме банки володіти ліквідними активами, котрі б на 100% покривали короткострокові зобов'язання терміном менше 1 місяця. На практиці це вимагатиме від банку утримання значної кількості більш ліквідних, але низько прибуткових активів для виконання вимог ліквідності, що, звісно, буде негативно відображатись на рентабельності. Натомість, коефіцієнт довгострокової ліквідності (чистого стабільного фінансування) вимагатиме зміни профілю фінансування банку, тобто

банківські установи збільшать попит на довгострокове фінансування. Варто пам'ятати й про те, що на даний час обсяг залучених коштів від інституційних інвесторів в український фінансовий сектор є набагато меншим, ніж потенційно можливий. Також банківська система і рейтингові агентства можуть вимагати більш високих показників ліквідності, ніж національний регулятор. Та й до останнього може виникнути багато питань щодо класифікації рівнів грошових потоків банку [4].

Оскільки вперше в концепції банківського нагляду значна увага надається управлінню системним ризиком, відокремимо системно важливі фінансові інститути банківської системи України (надалі – СВФІ). Основні методичні підходи до визначення СВФІ зазначені в постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» № 863 від 25.12.2014. Згідно до цієї постанови виокремлено критерії, які вказують на системну важливість банку, зокрема, це загальний розмір активів, зобов'язань юридичних та фізичних осіб, системні взаємозв'язки в банківській системі (об'єм міжбанківського кредитування) та об'єм кредитування найважливіших секторів економіки [7]. Таким чином, зазначеним критеріям відповідають вісім банків: ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Дельта Банк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Сбербанк Росії». Розглянемо основні показники діяльності цих банків, використовуючи при цьому інформацію НБУ та дані офіційної звітності перелічених банків (табл. 2).

Бачимо, що станом на кінець III кварталу 2014 року на вісім банків припадає сукупно 53% від всіх активів банківської системи і, відповідно, враховуючи дані про кількість ліцензованих банків отримуємо інформацію, що інші 160 банків володіють 47% активів. У випадку наявності кризових явищ у будь-якому із СВФІ існує велика ймовірність настання «паніки» у цілому банківському секторі. Для України, можна зазначити, що два державних банки є системно важливими, тобто в даному випадку держава володіє всіма необхідними повноваженнями та інструментами для контролю за діяльністю цих фінансових установ. В цьому аспекті варто зосередити увагу на тому, щоб виробити комплекс заходів,

які дозволятимуть здійснювати ефективний контроль за діяльністю системних банків, в яких відсутня державна участь у формуванні капіталу банківської структури. Такі заходи мають спрямовуватись на вдосконалення механізму надання допомоги СВФІ і здійснення правового забезпечення ліквідації банків без негативних наслідків для банківської системи.

Теоретично існує дві можливі моделі регулювання діяльності системних банків: запобіжна та обмежувальна. Суть першої моделі полягає у тому, що держава запобігає становленню банку як системної установи. Для контролю за банківським сектором створюється спеціальний орган. Виключною метою його діяльності є виявлення системних ризиків та у випадку їх наявності – здійснення протидії щодо їх реалізації.

Обмежувальна модель допускає існування системних банків на фінансовому ринку, проте вимоги до їх функціонування є значно жорсткішими. Фінансовий моніторинг СВФІ проводиться частіше, а також досить поширеним є таке явище як інститут кураторства [8, с. 35-37]. Нещодавно і в Україні були здійснені спроби запровадити кураторство системних банків, але вони не змогли адаптуватись на практиці. Така ситуація пов'язана з тим, що клієнти банків сприймають кураторів як ознаку кризового фінансового стану і це значно шкодить іміджу банку.

Враховуючи специфіку банківського сектору України для визначення і подальшого регулювання діяльності системних банків, варто здійснити наступне:

- розробити національний рейтинг банківських установ на основі критерію системності;
- встановити додаткові вимоги достатності капіталу системного банку;
- посилити контроль щодо захисту інформаційної системи СВФІ;
- закріпити на законодавчому рівні обов'язкове страхування депозитних рахунків клієнтів;
- збільшити періодичність банківського нагляду за станом платоспроможності і фінансової стійкості системного банку.

Зазначені заходи дозволяють здійснювати постійний моніторинг діяльності СВФІ, який сприятиме підвищенню ефективності управління банківськими ризиками.

Таблиця 2

Показники діяльності системних банків України за III квартал 2014 року

Найменування банку	Активи, тис. грн.	Кредити надані, тис. грн.	Капітал, тис. грн.	Зобов'язання, тис. грн.
ПАТ КБ «Приватбанк»	201 900 469	150 422 913	20 947 733	180 952 736
Частка від загального, %	15,40	15,32	12,59	15,81
АТ «Ощадбанк»	113 681 582	64 799 635	20 114 711	93 566 871
Частка від загального, %	8,67	6,60	12,09	8,17
АТ «Укресімбанк»	131 527 353	51 088 244	13 970 844	117 556 509
Частка від загального, %	10,03	5,20	8,40	10,27
АТ «Дельта Банк»	63 104 973	46 234 277	4 911 268	58 193 705
Частка від загального, %	4,81	4,71	2,95	5,08
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	44 675 795	28 477 665	5 879 309	38 796 486
Частка від загального, %	3,41	2,90	3,53	3,39
ПАТ «Укрсоцбанк»	44 960 154	30 831 650	7 143 483	37 816 672
Частка від загального, %	3,43	3,14	4,29	3,30
ПАТ «Промінвестбанк»	51 578 338	37 095 781	6 321 836	45 256 502
Частка від загального, %	3,93	3,78	3,80	3,95
АТ «Сбербанк Росії»	43 379 430	31 691 748	3 834 575	39 544 855
Частка від загального, %	3,31	3,23	2,31	3,46

Джерело: [5]

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що перехід України на систему Базель III вимагатиме значних зусиль з боку національного регулятора. На нашу думку, найбільші складнощі виникнуть з впровадженням новорозроблених нормативів ліквідності і пошуку дієвих методів управління системним ризиком. Проте зрозуміло, що з введенням Базель III банківський сектор України значно очиститься, адже пристосуватись до нових умов зможуть лише найліквідніші банки. Звісно, спочатку всі вони відчуватимуть нестачу у капіталі, проте це дасть додатковий стимул банкам сконцентрувати свою увагу на управлінні капіталом, ціноутворенні своїх продуктів, а також пошуку довгострокових джерел фінансування. Якщо ж

говорити про третю складову Базель III – протидію системним ризикам, то її забезпечення до 2019 року є цілком реальним. У цьому аспекті слід відмітити нещодавно презентовану програму «Концепції реформи банківської системи України до 2020 року», яку Голова Національного банку України В. Гонтарева назвала «дуже амбітною». Фактично, зміст цієї концепції дублює положення Базель III і за нею дана система в Україні вже діятиме у 2018 році. Також в ній зазначено вирішення інших вагомих проблем банківської системи України, таких як створення мегарегулятора для усього фінансового ринку, сприяння доларизації вкладів, радикальне зниження відсоткових ставок за кредитами і депозитами та інші актуальні питання.

Список літератури:

1. Матлага Л. О. Еволюція регулювання фінансового сектору: від Базель II до Базель III / Л. О. Матлага // Економічний аналіз: збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету. – 2013. – № 12. – С. 74-78.
2. Базель III як банківська карта євроінтеграції [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua/experts/2014/07/8/7024038/>
3. Україна не вписується в «Базель» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/economics/ukraina-ne-vpisuvaetsya-v-bazel--26052014041200>
4. Міжнародна консалтингова група «KMPG International» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.kpmg.com/RU/ru/topics/Russian-Banking-Club/Documents/Basel%20III_rus.pdf
5. Національний банк України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Постанова правління НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001 р.
7. Постанова правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» № 863 від 25.12.2014 р.
8. Семіряд А. О. Системно важливі фінансові установи: критерії, проблеми та регулювання / А. О. Семіряд // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 7-8. – С. 34-38.

Хома И.Б., Грациян Е.В.

Национальный университет «Львовская политехника»

ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ БАЗЕЛЬ III В БАНКОВСКУЮ СИСТЕМУ УКРАИНЫ

Аннотация

Статья посвящена исследованию основных положений системы Базель III. Рассмотрены перспективы их функционирования в украинском банковском секторе. При этом выявлены основные трудности ввода Базель III в текущем периоде. Охарактеризована необходимость качественно нового подхода к ведению банковской деятельности, который призван обеспечить повышенный контроль над управлением рисками. Исследованы показатели деятельности системных банков Украины.

Ключевые слова: Базель III, банковская система Украины, требования к формированию банковского капитала, нормы ликвидности, системный риск.

Khoma I.B., Hratiian O.V.

Lviv Polytechnic National University

PROSPECTS OF INTRODUCTION BASEL III INTO BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Summary

This article is devoted to research main position of Basel III system. Considered prospects of their introduction into Ukrainian banking sector. Herewith found main difficulties of input Basel III in a current period. Described a necessity in qualitatively new approach in banking, which called to provide increased control of risk management. Investigated performance of system banks of Ukraine.

Keywords: Basel III, banking system of Ukraine, requirements to forming bank capital, liquidity requirements, systemic risk.